

<https://doi.org/10.52387/1811-5470.2023.2.13>
CZU: 316.356.2+159.922.7

ROLUL STRUCTURII FAMILIEI ÎN GENEZA COMPORTAMENTULUI AGRESIV LA PREADOLESCENȚI

Lucia SAVCA,

doctor, conferențiar universitar,
Institutul de științe penale și Criminologie Aplicată
ORCID iD: 0000-0001-6858-0011

Nemes Madocsa NÁNDOR,

doctorand,
Școala Doctorală Psihologie,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău
ORCID iD: 0000-0001-9286-9130

Rezumat. În studiul dat am explorat impactul structurii familiei asupra comportamentului agresiv la preadolescenți. Eșantionul de cercetare a fost alcătuit din 219 preadolescenți: N=61 din familii monoparentale și N=158 care provin din familii complete. În urma aplicării testului t, rezultatele au relevat diferențe statistic semnificative în defavoarea respondenților din familia monoparentală. Diferențele apar la nivelul subscalelor Furie și Ostilitate, cât și pentru scorul total al agresivității. Pentru variabila Furie diferența este de $\Delta M = -0.46$ (monoparentală $M = 2.847$; la familia completă $M = 2.378$), semnificativă pentru $t_{(217)} = -3.333$, $p = 0.001$. Nu au fost observate diferențe statistic semnificative la nivelul agresivității fizice sau verbale.

Cuvinte-cheie: agresivitate, preadolescenți, familie, monoparental.

THE ROLE OF FAMILY STRUCTURE IN THE GENESIS OF AGGRESSIVE BEHAVIOR IN PREADOLESCENTS

Abstract. In this study we explored the impact of family structure on aggressive behavior at preadolescents. The research sample represent 219 preadolescents: N=61 from single-parent families and N=158 coming from complete families. Following the application of the t-test, the results revealed statistically significant differences against of respondents from single-parent families. Differences appear at the level of the Anger and Hostility subscales, as well as for the total aggression score. For the Anger variable, the difference is $\Delta M = -0.46$ (single parent $M = 2.847$; in the complete family $M = 2.378$), significant for $t_{(217)} = -3.333$, $p = 0.001$. No statistically significant differences were observed at the level of physical or verbal aggression.

Keywords: aggression, preadolescents, family, single parent.

Introducere

Famiile monoparentale, caracterizate prin absența unui părinte, au devenit din ce în ce mai răspândite în societatea modernă. Părinții singuri se confruntă adesea cu cerințe și responsabilități crescute, ceea ce poate duce la o supraveghere redusă a preadolescenților, care este o vârstă destul de vulnerabilă. Supravegherea insuficientă a copilului la orice vârstă poate crea oportunități de implicare în comportamente riscante și poate crește probabilitatea agresiunii. Calitatea relațiilor dintre preadolescent și părinți poate influența la rândul său relația

adolescentului cu figurile de autoritate, în cadrul școlar, acestea fiind profesorii și influențează respectarea normelor stabilite de aceste autorități informale. Relațiile negative dintre copil și părinte pot duce la un sentiment de dezamăgire și deziluzionare în ceea ce privește figura părintească, iar efectele se vor resimți și în relația profesor - elev. Lipsa percepției de protecție și ghidare din partea părinților determină unii adolescenți căutarea unei reputații sociale bazate pe nonconformism, agresivitate și rebeliune, ca mecanisme de protecție în interacțiunile sociale.

Scopul studiului este de a identifica cunoștințele teoretice și aplicative a impactului structurii familiei asupra comportamentului agresiv la preadolescenții din familii complete și monoparentale.

Cercetările efectuate de Amato [5] au descoperit că preadolescenții din familiile monoparentale au parte de mai puțină monitorizare parentală și au mai multe șanse să se angajeze în comportamente agresive în comparație cu cei din familiile cu ambii părinți. Supravegherea redusă poate duce la un mediu în care preadolescenții au mai puține constrângeri și consecințe pentru acțiunile lor agresive. Un alt studiu, de data acesta longitudinal, realizat de Chen și Kaplan a examinat relația dintre structura familiei și comportamentul agresiv la adolescenții din diferite grupuri etnice. Ei au descoperit că familiile monoparentale au fost asociate cu niveluri mai ridicate de comportament agresiv la adolescenții afro-americani și hispanici, dar nu și la adolescenții europeni sau asiatici [8]. Autorii sugerează că acest lucru se poate datora diferențelor de stiluri parentale și de valori culturale dintre diferitele grupuri etnice. Este important de menționat că nu toți adolescenții din familii monoparentale prezintă un comportament agresiv și există mulți alți factori care pot contribui la comportamentul agresiv la adolescenți. Cu toate acestea, cercetarea sugerează că structura familiei este un factor important de luat în considerare atunci când se examinează agresivitatea la adolescenți.

Monitorizarea parentală consecventă a fost recunoscută de mult timp ca factor protector în victimizare sau perpetuarea violenței, iar bătaușii tind să aibă părinți care nu oferă o supraveghere adecvată sau nu sunt implicați activ în viața copiilor lor [14, 16]. Copiii care sunt victime ale intimidării provin cel mai des din familii cu istoric de abuz sau inconsistență parentală și familii dezbinat [1, 3;]. Preadolescenții din familii destrămate prin divorț sau familii reconstituite după divorț în vârsta pubertară a copilului, prezintă niveluri mai mari de agresiune, nonconformism, conduită deviantă și niveluri scăzute de auto-reglare, neascultare, conduită necorespunzătoare în clasă și scădere a nivelului de auto-reglare [9].

Studiile empirice bazate pe teoria învățării sociale [6, 11], în special pe un model cognitiv-ecologic în această perspectivă mai largă, susțin o relație între expunerea la violență și comportamentul agresiv și perpetuarea trans-generațională a acestuia. Este lesne de înțeles de ce acest model a fost adoptat de numeroși cercetători ai comportamentului agresiv, recunoscând că tinerii se dezvoltă și reacționează

în conformitate cu sistemele de influență, fie directă sau indirectă. În cadrul studiilor asupra violenței școlare, acest model a fost utilizat pentru înțelegerea modului în care caracteristicile individuale ale copiilor interacționează cu mediul școlar și cum aceste medii pot fi transformate și utilizate în scopul reducerii agresivității și victimizării [16].

Cercetările psihologului Huesmann au arătat cum copii expuși la violență în familie, comunitate și mass-media sunt mai predispuși la comportamente agresive [11].

Perioada turbulentă de tranziție din familie completă în familia monoparentală manifestă efecte negative și asupra comunicării dintre părinte și copil. Comunicarea eficientă în cadrul familiei este vitală pentru înțelegerea și gestionarea emoțiilor, rezolvarea conflictelor și interacțiunile sociale. Familiile monoparentale se pot confrunta cu provocări în menținerea unei comunicări deschise și de susținere din cauza diferiților factori, cum ar fi constrângerile de timp și stresul emoțional. Astfel, modelele de comunicare inadecvate în familiile monoparentale sunt asociate cu niveluri mai ridicate de agresivitate la preadolescenți. Abilitățile de comunicare scăzute și exprimarea emoțională limitată pot genera starea de frustrare, care se manifesta prin comportament agresiv la preadolescenți. Copiii își stabilesc primele relații sociale cu figurile parentale, iar natura și calitatea acestor relații dintre părinți și copii și contextul în care sunt susținuți pot determina abilitățile sociale și relațiile sociale pe care le va dezvolta copilul mai târziu în viață. Preadolescenții cu ambii părinți biologici care se angajează în discuții și raționamente pozitive pentru rezolvarea problemelor și care și-au descris familiile ca fiind coerente, sunt mai susceptibili să raporteze niveluri mai mari de perspectivă atunci când încearcă să empatizeze și să înțeleagă o altă persoană. În sens contrar, un mediu familial conflictual, comunicare ineficientă sau negativă, familii dezbinat cu părinți divorțați și lipsa sprijinului parental au un efect negativ major asupra dezvoltării unor abilități sociale necesare oricărui individ [4]. Comunicarea eficientă include capacitatea de a anticipa consecințele negative ale comportamentelor sale asupra victimei, demonstrând un nivel scăzut de empatie. Familia favorizează dezvoltarea empatiei adolescenților prin faptul că oferă terenul de pregătire pentru însușirea abilităților empatice și prin oferirea unui exemplu de răspuns empatic pe care copilul îl poate folosi apoi în cursul interacțiunilor cu ceilalți [13]. Părinții singuri pot adopta stiluri parentale distructive din cauza circumstanțelor unice de viață. Stilurile pa-

rentale eficiente influențează semnificativ comportamentul și bunăstarea psihologică a preadolescenților. Anumite cercetări sugerează că stilul democrat de parenting, caracterizat prin amabilitate, sprijin și disciplină consecventă, este asociată cu niveluri mai scăzute de agresivitate la preadolescenți [12]. Cu toate acestea, părinții singuri se pot confrunta cu stres crescut și povară financiară, ceea ce poate duce la stiluri parentale mai puțin încurajatoare și mai autoritare sau permissive, contribuind potențial la niveluri mai ridicate de agresivitate. Literatura de specialitate a demonstrat că comportamentul agresiv este în mare parte un comportament învățat [6]. Nu numai că agresivitatea se învață, dar modalitatea în care are loc o astfel de achiziție nu este diferită de modul în care sunt învățate toate celelalte comportamente – atât antisociale, cât și prosociale. Astfel, agresivitatea, manipularea, înșelăciunea, hărțuirea, intimidarea, precum și altruismul, ajutarea, cooperarea și empatia par a fi învățate în mare parte prin intermediul experiențelor observaționale, indirecte (alții sunt observați ca efectuând comportamentul și primind recompensă pentru acest lucru) sau experiențe directe (de exemplu, acționarea în sine a comportamentului și primirea unei recompense, sau prin simpla lipsă de pedeapsă). Tinerii agresivi cronic sunt în mod caracteristic, indivizi cu o istorie de viață în care, încă de la începutul lor, agresivitatea a fost folosită frecvent și folosită cu succes de către familie, apropiați, figuri din media și alții care constituiau mediul real al tinerilor. O astfel de agresiune a altora, din ce în ce mai învățată și folosită de puber, este adesea recompensată. Astfel un comportament întărit devine destul de greu de schimbat. Faptul că astfel de tineri sunt adesea semnificativ deficienți în comportamente alternative pro-sociale – adică în obținerea satisfacțiilor vieții prin căi prosociale, mai degrabă decât antisociale – face ca agresivitatea lor cronică să fie cu atât mai dificil de schimbat. Tinerii agresivi prezintă deficiențe larg răspândite în abilitățile interpersonale, de planificare, de management al agresiunii și alte deficiențe prosociale.

După cum observă Navarro și Yubero [16] fiecare schimbare de comportament este asociată cu o anumită cauză, astfel încât violențele copiilor tind să se regăsească în rândurile comportamentelor preluate de la părinți. Majoritatea bătașilor din școală provin din familii cu antecedente de comportament agresiv, iar comportamentul agresiv este cuplat cu nepăsarea celor din jur. Victimele vizate sunt persoanele cu probleme de integrare socială, iar agresorii profită de o astfel de slăbiciune pentru a le intimida în încercarea de a recrea scenariile de

neputință din postura de putere. Un copil care a fost martorul unui comportament agresiv la părinții săi este mult mai susceptibil să devină la rândul său agresiv cu ceilalți, decât unul care nu a experimentat astfel de acte de agresiune de la părinții săi [4]. Pe măsură ce părinții fac astfel de acte de agresiune în cadrul familiei, ei ar trebui să înțeleagă că aceste comportamente vor fi copiate și însușite de către copii, iar comportamentele agresive de intimidare exprimate în școală sunt o urmare a comportamentului învățat.

Famiiliile monoparentale pot suferi schimbări frecvente ale reședinței, inclusiv relocări din cauza constrângerilor financiare, a instabilității locului de muncă sau a schimbărilor relațiilor. Aceste perturbări pot avea un impact negativ asupra dezvoltării preadolescenților. Cercetările indică faptul că schimbările frecvente în reședință sunt asociate cu niveluri mai ridicate de agresivitate și comportamente de externalizare la preadolescenți [7]. Instabilitatea aranjamentelor de locuit poate perturba conexiunile sociale, continuitatea educațională și bunăstarea emoțională, crescând riscul unui comportament agresiv.

În același timp, părinții singuri se pot angaja în întâlniri sau pot forma noi relații, care pot introduce schimbări suplimentare și factori de stres în sistemul familial. Adaptarea la noi parteneri sau familii vitrege poate influența nivelurile de agresivitate ale preadolescenților. Studiile lui Fomby și Cherlin [7] sugerează că schimbările relațiilor în cadrul familiilor monoparentale pot fi asociate cu o agresivitate crescută la preadolescenți. Loialitățile conflictuale, competiția pentru atenție și schimbările în dinamica familiei pot genera instabilitate emoțională, care pot duce la agresiune ca expresie a frustrării sau a nesiguranței.

În afară de factorii menționați mai sus, familiile monoparentale se pot confrunta cu alte forme de instabilitate, cum ar fi dificultăți financiare, acces limitat la resurse și suferință emoțională. Cercetarea lui McLoyd [15] indică faptul că acești factori de stres contextuali pot contribui la niveluri mai ridicate de agresivitate la preadolescenți. Dificultățile economice și stresul care rezultă pot limita oportunitățile de implicare pozitivă și pot crește expunerea la influențe negative, exacerbând astfel comportamentul agresiv. Climatul familial și cel școlar au fost observate ca fiind buni predictorii pentru problemele de ajustare psihologică, socială și de comportament mai ales în perioada adolescenței [2]. Calitatea relațiilor dintre preadolescent și părinți va influența la rândul său relația adolescentului cu figurile de auto-

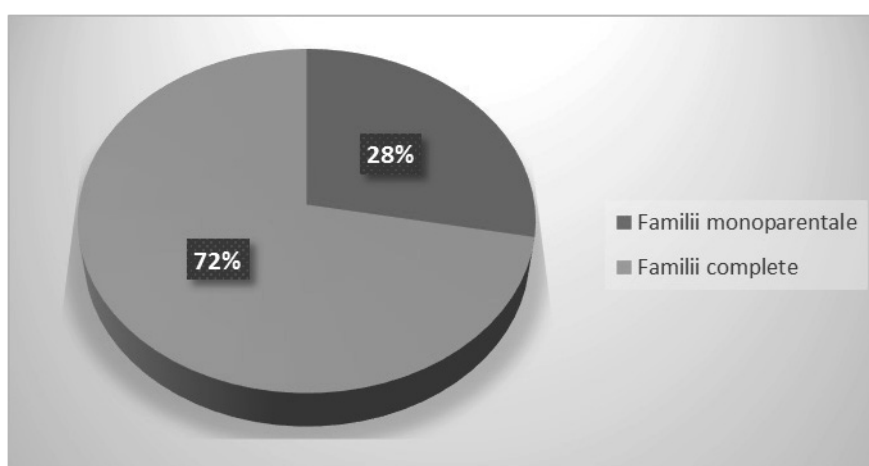

Figura 1. Structura familiei de origine a preadolescenților din lotul experimental (%)

ritate, în cadrul școlar acestea fiind profesorii, dar și relațiile tânărului cu colegii săi și poate determina, modul în care adolescenții se raportează în relațiile cu alții, atitudinile și comportamentele lor. Nenumărate studii au demonstrat că mediul familial conflictual, agresiv, disruptiv și perturbator, caracterizat prin niveluri ridicate de conflict familial, cu o situație materială precară, comunicarea deficitară cu părinții și lipsa de sprijin parental, are un impact substanțial și negativ asupra dezvoltării abilităților sociale sănătoase la copii, cum ar fi empatia și capacitatea de a identifica soluții pașnice de rezolvare a problemelor și se vor manifesta ulterior sub formă de comportament agresiv [9, 10, 11, 13, 17].

Metodologia cercetării:

Eșantionul din cadrul experimentului constatativ este format din 219 preadolescenți cu o vârstă medie de 14 ani, din cadrul unui liceu din Bacău, dintre care: 61 (27,4%) preadolescenți provin din familii monoparentale și 158 (72,6%) preadolescenți, provin din familii complete.

Instrumentele utilizate: am aplicat **Chestionarul Agresivității Buss-Perry** și **chestionarul demografic** pentru părinți prin care am identificat situația familială de dezvoltare a respondenților (familie completă sau familie monoparentală, vezi figura 1).

Ipozeza de cercetare stipulează că preadolescenții care provin din familii monoparentale manifestă nivele mai ridicate în medie pentru dimensiunile agresivității, decât cei care provin din familii complete.

Rezultate și discuții: rezultatele **Chestionarului Buss-Perry** sunt reflectate în tabelul 1 din care observăm că conform statisticilor descriptive pentru cele două grupuri, preadolescenții proveniți din familii monoparentale manifestă în medie valori

mai ridicate pentru toate dimensiunile agresivității decât cei care provin din familii complete.

Tabelul 1. Mediile dimensiunilor agresivității pentru preadolescenții din cele două grupuri

	Medie	
	Familie monoparentală	Familie completă
Agresivitate fizică	2.07	1.99
Agresivitate verbală	2.87	2.60
Furie	2.85	2.38
Ostilitate	2.82	2.58
Agresivitate totală	2.60	2.35

Pentru o vizualizare mai bună datele **Chestionarului Buss-Perry** sunt reflectate și în figura 2. Datele reflectate în tabelul 1 și figura 2 indică la toate din cele patru subscale și agresivitate totală sunt diferențe slab semnificative, însă mai pregnante devin la scalele agresivitate verbală, furie și ostilitate.

În continuare vom testa dacă aceste diferențe sunt semnificative statistic cu ajutorul **testului student t** pentru eșantioane independente (tabelul 2). În cadrul dimensiunilor de agresivitate evaluate cu ajutorul Chestionarului Agresivității Buss-Perry cele două eșantioane testate manifestă variante echivalente la testul Lavene (tabelul 2). Pentru testul student t două dintre cele patru subscale nu obțin diferențe semnificative între medii: *Agresivitatea Fizică* și *Agresivitatea Verbală*. Diferența de medii pentru variabila *Agresivitate fizică* este de $\Delta M = -0.081$ dar ne semnificativă statistic cu $t_{(217)} = -0.721$,

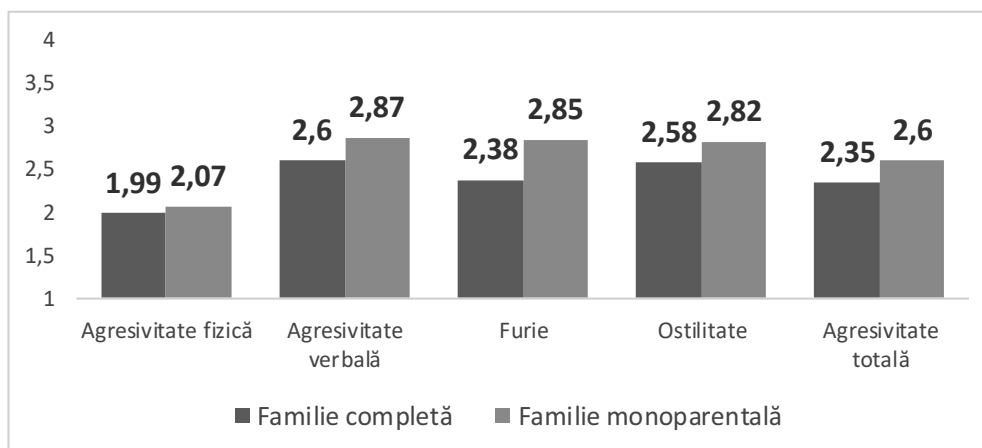

Figura 2. Mediile dimensiunilor agresivității la preadolescenți în funcție de structura familiei

$p=0.472$, media grupului monoparental fiind 2.069 (SD=0.716), pe când media participanților din familii complete cu ambii părinți biologici este de 1.988 (SD=0.758), iar intervalul de încredere arată că diferența adevărată dintre medii este între -0.303 și 0.14. Pentru variabila *Agresivitate verbală* diferența observată este de $\Delta M=-0.267$, media grupului monoparental fiind de 2.868 (SD=0.992), pe când media respondenților cu ambii părinți este de 2.601 (SD=0.903); valoarea obținută pentru testul t este de $t_{(217)}=-1.91$, $p=0.057$, unde nivelul de semnificație obținut este mai mare decât nivelul critic de decizie stabilit.

Diferențele apar la nivelul subscalelor *Furie* și *Ostilitate*, cât și pentru scorul total al agresivității. Pentru variabila *Furie* diferența este de $\Delta M=-0.46$ (monoparental $M=2.847$, $SD=0.982$; la familia completă $M=2.378$, $SD=0.914$), semnificativă pentru $t_{(217)}=-3.333$, $p=0.001$, iar intervalul de încredere

arată că diferența adevărată dintre medii este între -0.746 și -0.191. diferența de medii pentru variabila *Ostilitate* este de $\Delta M=-0.244$, media grupului monoparental fiind 2.821 (SD=0.804), pe când media participanților cu ambii părinți biologici este de 2.576 (SD=0.801). Valoarea testului-t este de $t_{(217)}=-2.026$, $p=0.044$, iar intervalul de încredere arată că diferența adevărată dintre medii se situează între -0.483 și -0.006. Pentru nivelurile variabilei *Agresivitate totală* diferența este de $\Delta M=-0.252$ (monoparental $M=2.6$, $SD=0.669$; părinți împreună $M=2.35$, $SD=0.719$), iar intervalul de încredere arată că diferența adevărată dintre medii este între -0.461 și -0.042. Valoarea testului-t este de $t_{(217)}=-2.369$, $p=0.019$, indicând că grupul de participanți care provin din familii monoparentale manifestă în medie un nivel mai ridicat de agresivitate nemanifestată (furia și ostilitatea influențând scorul total).

Tabel 2. Diferențele de medie a testelor t și Lavene în funcție de structura familiei pentru dimensiunile agresivității

	Testul Lavene al egalității varianțelor		Testul t pentru eșantioane independente					
	F	Sig.	t	df	Sig.	ΔM	95% Interval încredere	
							Min	Max
Agresivitate fizică	0.34	0.561	-0.721	217	0.472	-0.081	-0.303	0.141
Agresivitate verbală	3.701	0.056	-1.91	217	0.057	-0.268	-0.544	0.009
Furie	0.81	0.369	-3.333	217	0.001	-0.469	-0.746	-0.192
Ostilitate	0	0.984	-2.026	217	0.044	-0.245	-0.483	-0.007
Agresivitate totală	0.003	0.957	-2.369	217	0.019	-0.252	-0.462	-0.042

Astfel ipoteza cercetării, precum că preadolescenții care provin din familii monoparentale manifestă nivele mai ridicate a agresivității, decât cei care provin din familii complete **este parțial confirmată**, observând diferențe semnificative statistice la nivelul subscalelor *Furie* ($\Delta M = -0.46$, $t_{(217)} = -3.333$, $p = 0.001$), *Ostilitate* ($\Delta M = -0.244$, $t_{(217)} = -2.026$, $p = 0.044$) și *Agresivitate totală* ($\Delta M = -0.252$, $t_{(217)} = -2.369$, $p = 0.019$).

Cu toate că există diferențe în defavoarea preadolescenților din familii monoparentale la toate subscalele evaluate, după cum se poate observa și din figura 1, nu toate aceste diferențe au fost semnificative statistic conform testului *t*. Agresivitatea la adolescenți este o problemă complexă care poate apărea din diverși factori, inclusiv din structura familiei. Copiii din familiile monoparentale, în care doar un părinte este responsabil pentru creșterea copiilor, s-au dovedit a avea o prevalență mai mare a agresivității în comparație cu familiile complete.

Cercetările au arătat în mod constant că copiii din familii monoparentale au mai multe șanse de a experimenta o serie de rezultate negative, inclusiv probleme de comportament și delincvență [5]. Mai multe studii s-au concentrat în mod special pe legătura dintre familiile monoparentale și agresivitatea la adolescenți. De exemplu, într-un studiu s-a constatat că copiii din familii monoparentale aveau mai multe șanse să se implice în comportamente agresive, cum ar fi luptele fizice și agresivitatea verbală, în comparație cu copiii din familiile complete. Autorii sugerează că acest lucru se poate datora supravegherii și sprijinului redus disponibil în familiile monoparentale, ceea ce poate duce la o lipsă de reglare emoțională și control al impulsurilor la adolescenți [19].

Studiul realizat de Wadman, R., și col. a relevat impactul adversității familiale timpurii asupra comportamentelor de risc și asupra sănătății mintale ale adolescenților, explorând stabilitatea și tranziția profilurilor de adversitate familială în timp, inclusiv pentru copiii din familii monoparentale [18]. În ceea ce privește comportamentul de risc al copiilor din familii monoparentale, studiul a constatat că aceștia au fost expuși unui risc crescut de adversitate familială timpurie în comparație cu copiii care trăiesc cu doi părinți biologici, ceea ce, la rândul său, le-a crescut comportamentul de risc în următorii ani de viață. Mai exact, copiii din familii monoparentale au avut un nivel crescut de consum de substanțe, delincvență și comportament sexual riscant, comparativ cu copiii care trăiesc cu doi părinți biologici. Adversitatea familială timpurie, cum ar fi

problemele de sănătate mintală a părinților, abuzul de substanțe și conflictele familiale, a fost asociată cu un risc mai mare de delincvență a adolescenților și activități criminale. Copiii din familii monoparentale sunt expuși unui risc crescut de delincvență și activitate criminală în comparație cu copiii care locuiesc cu doi părinți, ceea ce a fost explicat parțial prin nivelul mai mare de adversitate familială timpurie experimentat de acești copii. Totuși, studiul nu a găsit o asociere semnificativă între statutul familial monoparental și activitatea criminală după ajustarea pentru adversitatea familială timpurie și alți factori potențiali de confuzie. În general, rezultatele sugerează că copiii din familii monoparentale sunt expuși unui risc crescut de adversitate familială timpurie și de comportamente de risc ulterioare în timpul adolescenței, în special fetele. Studiul subliniază nevoia de intervenții direcționate și de sprijin pentru familiile monoparentale pentru a reduce nivelul de adversitate familială și pentru a îmbunătăți rezultatele pentru copii.

Rezultatele cercetării realizate de noi sunt similare cu cercetările mai multor autori [2, 15;], care arată în mod constant că agresivitatea la adolescenți este mai răspândită în familiile monoparentale comparativ cu familiile complete. Acest lucru se poate datora lipsei de supraveghere, sprijin și reglare emoțională în familiile monoparentale. În timp ce structura familiei este un factor important de luat în considerare atunci când se examinează agresivitatea la adolescenți, este doar unul dintre mulți factori care pot contribui la comportamentul agresiv.

Vom concluziona:

1. În cadrul cercetării noastre am putut observa diferențe mici dar semnificative ale nivelurilor de agresivitate în defavoarea preadolescenților care sunt crescuți de către un singur părinte. Dimensiunea eșantionului este relativ modest, motiv pentru care nu s-au putut compara diferite situații sociale de dezvoltare, fără să putem face distincția între familiile monoparentale ca urmare a divorțului sau decesului unui părinte.

2. Furia la preadolescenți este un factor negativ, influențat și de stilul educațional parental din familiile monoparentale. Această caracteristică este semnificativă și ar putea explica observațiile altor cercetători în privința angajării în comportamente agresive ale preadolescenților din familii monoparentale [2; 5; 18; 19].

3. Relațiile în familiile monoparentale și nivelurile de agresivitate la preadolescenți este complexă, influențată de diverși factori din mediul familial. Supravegherea parentală redusă, stilurile de comu-

nicare neeficiente, schimbările frecvente ale locului de trai, întâlnirile parentale sau schimbările relației și alte forme de instabilitate în familie contribuie la probabilitatea unei agresiuni crescute la vârsta pubertară. Recunoașterea acestor factori și a impactului lor potențial este esențială pentru dezvoltarea intervențiilor eficiente și a sistemelor de sprijin care promovează dezvoltarea pozitivă și reduc agresivitatea la preadolescenții din familii monoparentale.

Cu toate acestea, este important de menționat că comportamentul agresiv al minorilor din familii monoparentale poate varia în funcție de o serie de factori, cum ar fi calitatea relației părinte-copil, nivelul de sprijin din partea altor membri ai familiei și a comunității. Este necesar ca viitoarele studii să examineze multiaspectual factorii nocivi din familiile monoparentale care au un impact negativ în dezvoltarea comportamentului agresiv la preadolescenți.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. MUNTEANU, A., MUNTEANU, A. *Violență, traumă, reziliență*. Editura Polirom, Collegium. Psihologie, 2011, ISBN: 978-973-46-1308-3.
2. SAVCA, L. Delincvența juvenilă - sursă a climatului familial nefavorabil. În: *Materialele Conferinței internaționale UPS „Ion Creangă” „Formarea inițială și continuă a psihologilor în domeniul protecției copilului față de violență”*, pp. 410-422. Accesat în data de 22.08.2022, la adresa: https://ibn.idsi.md/en/vizualizare_articol/71064#
3. SAVCA, L. Violența domestică asupra copilului. În: *Psihologie*, 2017, nr. 3-4, pp. 69-77. Accesat în data 19.02.2022, la adresa: <https://key.upsc.md/wp-content/uploads/2017/11/Lucia-SAVCA.pdf>
4. SAVCA, L., PATRAȘCU, A. Inteligența emoțională la adolescenții din familii monoparentale și din familii complete. În: *Probleme actuale ale științelor umanistice. Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor*. Vol.18, Partea 4, 1 ianuarie 2019, Chișinău: Tipogr. UPS „Ion Creangă”, pp. 64-77. ISBN 978-9975-46-235-8.
5. AMATO, P. R. The impact of family formation change on the cognitive, social, and emotional well-being of the next generation. In: *The Future of children*, vol. 15(2), 2005. p. 75-96.
6. BANDURA, A. *Aggression: A Social Learning Analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1973.
7. CHERLIN, A. J., FOMBY, P. Family Instability and Child Well-Being. In: *American sociological review*, vol. 72(2), 2007. p. 181-204.
8. CHEN, Z.-Y., KAPLAN, H. B. Intergenerational transmission of constructive parenting. In: *Journal of Marriage and Family*, vol. 63(1), 2001. p. 17-31.
9. HETHERINGTON, E. M., & ELMORE, A. M. *Risk and resilience in children coping with their parents' divorce and remarriage. Resilience and vulnerability: Adaption in the context of childhood adversities*. New York: Cambridge University. 2003. p. 182-212.
10. HIRSCHI, T. Causes of delinquency. *Berkeley: University of California Press. Social Forces*, vol. 49, 1971. pp. 648-651.
11. HUESMANN LR, ERON LD, LEFKOWITZ MM, WALDER LO. The stability of aggression over time and generations. In: *Developmental Psychology*, vol. 20(6), 1984. p. 1120-1134.
12. LAMBORN, S. D., MOUNTS, N. S., STEINBERG, L., DORNBUSCH, S. M. Patterns of Competence and Adjustment among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent, and Neglectful Families. In: *Child Development*, vol. 62, no. 5, 1991. pp. 1049-1065. JSTOR.
13. LEE, C. H., SONG, J. Functions of parental involvement and effects of school climate on bullying behaviors among South Korean

- middle school students. In: *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 27(12), 2012. p. 2437–2464.
14. LOW, S., ESPELAGE, D. L. Conduits from community violence exposure to bullying and victimization: Contributions of parental monitoring, impulsivity and deviancy. In: *Journal of Counseling Psychology*, vol. 61(2), 2014. p. 221-231.
 15. MCLOYD, V. C. The Impact of Economic Hardship on Black Families and Children: Psychological Distress, Parenting, and Socioemotional Development. In: *Child Development*, vol. 61, no. 2, 1990. p. 311–46. *JSTOR*.
 16. NAVARRO, R. E., YUBERO, S. Bullying-victimization problems and aggressive tendencies in Spanish secondary school students: the role of gender stereotypical traits. In: *Journal of Social Psychology Education*, vol. 14(4), 2011. pp. 457-473.
 17. OLWEUS, D. School Bullying: Development and some important challenges. In: *Annual Review of Clinical Psychology*, 9, 2013. pp. 751-780.
 18. WADMAN, R., HILLER, R. M., ST CLAIR, M. C. The influence of early familial adversity on adolescent risk behaviors and mental health: Stability and transition in family adversity profiles in a cohort sample. In: *Development and psychopathology*, vol. 32(2), 2020. p. 437–454.
 19. YANG, Y, JIANG, J. Influence of family structure on adolescent deviant behavior and depression: the mediation roles of parental monitoring and school connectedness. In: *Public Health*. v. 217, 2023. pp. 1-6.